

СУ „СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ”
ФИЛОСОФСКИ ФАКУЛТЕТ
КАТЕДРА ИСТОРИЯ И ТЕОРИЯ НА КУЛТУРАТА

ФЕСТИВАЛИ НА „ТЕЖКАТА” МУЗИКА В БЪЛГАРИЯ.
ВАЛИДИРАНЕ НА ЗНАНИЯ И УМЕНИЯ ЗА ТЯХНОТО
ОРГАНИЗИРАНЕ И РЕАЛИЗАЦИЯ.

АВТОРЕФЕРАТ

на дисертационен труд за присъждане на образователна и научна степен „Доктор“ в
професионално направление

3.1. „Социология, антропология и науки за културата”

Докторска програма „Културология“

(Валидиране на знания и умения в областта на културата)

Докторант: Илияна Чоевска

Научен ръководител: проф. д.н. Иван Кабаков

София, 2021

Съдържание

Съдържание и структура на дисертационния труд	2
Обща характеристика на дисертационния труд.....	7
Кратко изложение на дисертационния труд.....	10
Основни изводи, препоръки и насоки за бъдещи изследвания	34
Приноси на дисертационния труд.....	39
Цитирана литература в дисертационния труд	41
Публикации по темата.....	43

Съдържание и структура на дисертационния труд

Дисертационният труд се състои от 376 страници, съдържащи увод, три глави, заключение и библиография. Към работата има девет приложения. За първична основа на изследването са използвани 203 разнообразни библиографски източника – научни публикации на български и английски език, извадки от правни нормативни актове, както и 148 електронни източника с различен характер. Информацията по темата се допълва от направеното проучване на специализираните медии за „тежка” музика. За категоризиране на фестивалите в изследвания жанр са разгледани 115 заглавия.

Съдържание

Увод	3
I глава – „Тежка” музика & фестивали – основни понятия.	9
I.1. „Тежка музика”	9
I.1.1. Защо се използва понятието „тежка музика“?	9
I.1.2. Културата на „тежката” музика: произход, статут и актуално състояние	10
I.1.3. Зараждане и развитие на културата на „тежката” музика в България и характеристики на общността обединена от нея	13
I.1.4. Навлизане на интернет и промените в „консумацията” на „тежка” музика	20
I.2. Понятието „фестивал”: определение, проучвания и видове	26
I.3. Изводи	35
II глава – Фестивалите за „тежка” музика у нас: основни характеристики и организация	37
II.1. Видове събития за „тежка” музика в България: кои фестивали попадат в изследователската област?	37
II.1.1. Празници на града/събори трансформирани във фестивали	40
II.1.2. Мото фестивали	45
II.1.3. Бир фестове	46
II.1.4. Конкурси представени като фестивали	47
II.1.5. Профилирани фестивали	49
II.1.6. Прекратени фестивали с добри възможности	53
II.1.7. Фестивали, доближаващи се до европейските събития за „тежка” музика	60
II.1.8. Световни фестивали за „тежка” музика	72
II.2. Организиране на фестивали: кой и с какви знания и умения организира фестивали; етапи на организация	78
II.2.1. Кой и с какви знания и умения организира фестивали?	78
II.2.2. Етапи на организация	86
II.3. Случаят „Каварна”: подробно проучване и анализ на най-успешния фестивал за „тежка” музика у нас	105
II.4. Графити фестивалите: прилики, разлики и взаимстване на добри практики	121
II.5. Силни и слаби страни на фестивалите и препоръки за тяхното развитие	133
II.5.1. Отношения с публиката	133
II.5.2. Отношения с общините	140
II.5.3. Препоръки за подобряване на устойчивостта на фестивалите	146
II.6. Изводи	158

III глава – Валидиране на знания и умения необходими за организирането на фестивали за „тежка” музика в България	159
III.1. Формално, неформално и самостоятелно учене: основни понятия	159
III.2. Образование за възрастни и професионално образование: основни специфики ...	166
III.3. Валидиране на знания, умения и компетентности, придобити извън формалното образование	171
III.3.1. Същност на валидирането	171
III.3.2. Процедура по валидиране: специфики, етапи и заинтересовани страни	174
III.4. Възможности за валидиране на знанията и уменията за организиране на фестивали за „тежка” музика	182
III.5. Модел за организиране на фестивали в България	195
III.6. Изводи	205
Заключение	207
Библиография	212
Монографии и научни статии	212
Политически документи и нормативни актове	214
Публикации в периодичния печат	216
Плакати и фейсбук страници на фестивалите включени в изследването	232
Приложения	242
Приложение I.....	242
Приложение II.....	266
Приложение III	282
Приложение IV	337
Приложение V	342
Приложение VI.....	350
Приложение VII.....	354
Приложение VIII	358
Приложение IX.....	374

Възприетата **структура на дисертационния труд** съответства на целите, задачите и използваните методи. Съдържанието е обособено в увод, три глави, всяка от които тематично определена и заключение.

I глава – „Тежка” музика & фестивали – основни понятия включва два раздела, в които са въведени основните понятия, застъпени в работата. Изяснени са производът и трансформациите на „тежката” музика, културата, която създава в световен мащаб и в България, както и промените в общността, обединена от нея. От друга страна е проследено възникването на термина „фестивал” и развитието му у нас. В тази глава се прави връзката между двете основни теми, които се анализират в дисертацията.

II глава – Фестивалите за „тежка” музика у нас: основни характеристики и организация представя видовете събития в България свързани с изследвания жанр и употребите на понятието „фестивал”. На база на изводите са обособени ивентите, които влизат в полето на изследване. Във втората част е направен преглед етапите на реализация на мащабни събития – кой, как и с какви знания и умения ги организира. За по-голяма прецизност е използвано и проучването на конкретен случай (case study) – Kavarna rock – най-успешният фестивал за „тежка ” музика у нас. Анализирането на графити ивентите е своеобразен контрапункт, който има за цел да намери приликите и разликите със събитията в проучения жанр, както и да позволи сравнение на двете форми. Като обобщение са разгледани силните и слабите страни на фестивалите и са предложени някои препоръки за подобряване на тяхната устойчивост.

III глава – Валидиране на знания и умения необходими за организиране на фестивали за „тежка” музика в България проследява различните варианти за придобиване и усъвършенстване на знания и умения за организиране на събития. Въведена е концепцията за валидирането и са проследени възможностите, чрез които промоутърите могат да формират и сертифицират своите компетентности придобити в неформална среда. На основата на постигнатите резултати от изследването в края на главата е представен модел на екип, който може да реализира фестивали за „тежка” музика с дългосрочни ефекти.

В **заключението** са поместени обобщените изводи от изследването на същността и трансформациите в организирането на ивенти за „тежка” музика в България. Дисертационният труд предлага представа за състоянието на събитията в изследвания

жанр и процесите, които се развиват през последните години, водещи до промени в реализирането им. На тази основа са открити възможностите за предприемане на действия, които да помогнат за подобряване на ефективността им. Основното предизвикателство, което стои пред текста, е опита да обхване всички процеси, протичащи в сферата на „тежката” музика и организирането на фестивали в България като същевременно използва валидирането на знания и умения като източник на устойчивост и развитие в разглежданата област.

Обща характеристика на дисертационния труд

Идеята на настоящото проучване е свързана с неефективно използвания потенциал на фестивалите за „тежка” музика в България. Изследователският ми интерес към жанра датира от приемането ми в специалност „Културология” през 2010 г. В дипломната работа за придобиване на образователно-квалификационна степен „бакалавър” беше разгледана общността обединена от него и спецификите ѝ. По време на обучението ми в магистърската програма „Мениджмънт и социализация на културното наследство”, разширих полето си на проучване и се занимавах със събитието Kavarна rock и възможностите за диверсифициране на фестивалния туризъм с културно-познавателния. **Дисертационният труд** „Фестивали на „тежката” музика в България. Валидиране на знания и умения за тяхното организиране и реализация.” е своеобразно продължение и задълбочаване на изследванията ми в областта.

Актуалността на избраната тема е свързана с все по-честото спиране и впоследствие прекратяване на ивентите в сферата след едно и няколко поредни издания, което поставя под съмнение техния обществен ефект. Това налага преосмислянето на ситуацията в бъдеще и търсене на причините и вариантите за преодоляване на проблемите, които са в основата на неустойчивостта на фестивалите.

Обект на изследването са събитията, ориентирани към „тежка” музика, тяхната реализация и ролята на промоутърите, които я осъществяват. **Предмет** на настоящата дисертация е валидирането на знания и умения за организиране на специфични музикални фестивали в България с оглед подобряване на устойчивостта им. В това отношение изработването на модел на възможностите за валидиране на компетентности придобити чрез алтернативни форми на учене би подпомогнало провеждането на профилирани събития.

Основната хипотеза, с която беше започнато проучването е, че фестивалите в изследвания жанр у нас не са устойчиви. През последните години се наблюдават много примери за успешни ивенти с големи мащаби и посещаемост, които преустановяват провеждането си по една или друга причина. Сред тях е и най-успешното събитие в жанра – Kavarна rock, което има 11 издания и поставя Каварна на фестивалната карта на Европа с прозвището „Рок столица на Балканите”.

Стратегическата цел на текста е изработване на механизми, които да регулират дългосрочно провеждане на събитията. Реализирането на подобен проект ще помогне за развитие на икономиката на населените места, където се провеждат, изграждане на доверие в публиката – потребител на ивентите, създаване на мрежа от връзки между промоутърите и другите заинтересовани страни, обмен на идеи и опит, на базата на които ще може да се създаде концепция за развитието на фестивалите за „тежка” музика в България.

За постигането на целта на работата са поставени следните **задачи**: изясняване на понятията, които са използвани в изследването; класифициране на събитията в жанра и тяхната организация; изясняване на етапите, през които преминава реализирането им; сравнителен анализ между ивентите в България и в чужбина; разграничаване на силните и слабите им страни; препоръки за преодоляване на проблемите; възможности за валидиране на знания и умения, придобити чрез неформално и самостоятелно учене и представяне на примерен екип за организиране на фестивали за „тежка” музика.

В хода на изследването са използвани, както количествени, така и качествени **методи**. Съчетаването им в методологията на проучването, позволява достигане до обективни резултати, които коректно отразяват реалната „картина“ на фестивалната активност. Първият е анализ, синтез и обобщение на резултатите от **анкета**¹, проведена сред целевата група. Повечето включени въпроси са от „затворен” тип, което дава предимство при обработването на отговорите, възможност за изготвяне на представителна извадка и процентно съотношение между тях. Тя е попълнена от 200 души – фенове на „тежката” музика.

За да бъде проучена детайлно ситуацията на „тежката” музика в България, бяха проведени 30 полуструктурирани **интервюта**. Целта им е да проследят тенденциите за развитие на фестивалите у нас и да помогнат за изграждане на някои общи специфики и характеристики. Респондентите са избрани с оглед на различните функции, които изпълняват за реализирането и промотирането им. Включването на корпус от специфични (освен базисните) въпроси за всяка група, дава възможност за диференциране на проблеми

---

¹Проучване на фестивалите за "тежка" музика в България, [онлайн]: https://docs.google.com/forms/d/e/1FAIpQLSd89-3XS3ca_8Wl8jiPF1GvgbsGDkO9xmRXxqgZ58qeRH3eaQ/viewform?fbzx=4308070288152260970 [25.01.2021].

и тематики свързани с феновете, организацията, рекламирането, отношенията между промоутърите и другите заинтересовани страни.

Те са разделени в шест групи по пет представители: **промоутъри**, организиращи фестивали – избрани са респонденти със специфични профили, реализиращи ивенти с различни мащаби, за да се открият приликите и разликите в екипите, с които работят и в етапите, през които преминава подготовката; **хора, поддържащи специализирани сайтове в изследвания жанр** – проведени са интервюта с представители на четирите най-големи сайта и предаването свързано с „тежка” музика; **български и световноизвестни изпълнители** – селектирани са респонденти, които са се изявявали на различни по-големина събития, за да се проследят разликите в изпълнението и публиките, които ги посещават; **почитатели** – избрани са фенове на фестивалите, които са посещавали събития в Европа, за да се намери мястото на българските ивенти в световен контекст и **представители на общини**. В това отношение трябва да се отбележи, че предварително селектираните респонденти бяха представители на населени места, домакини на събития с различен мащаб, но поради отказ на много от тях, първоначалната идея не се осъществи. Целта на интервютата беше да се открият спецификите на отношенията между общините и промоутърите, и тяхната роля в процес на реализация.

Последният метод, който е застъпен в работата, е **включено наблюдение** (посещение на няколко фестивала от всяка категория, изяснена във II глава, посещение на заведения за „тежка” музика, участие в организация на събития) и **дискурсивен анализ на мнения и статии** в специализирани и неспециализирани печатни издания, интернет форуми и сайтове.

Кратко изложение на дисертационния труд

I глава – „Тежка” музика & фестивали – основни понятия

В първа глава са въведени основните понятия. Тя обръща внимание на произхода, развитието и спецификите на културата на „тежката” музика, общността, която изгражда, промените породени от масовото навлизане на интернет в изследвания жанр, както и характеристиките на понятието „фестивал”. Контекстът, в който са приети в хода на работата е важен, за да се избегнат неясноти. Терминологията на проучването включва, както общи понятия, свързани с определения от утвърдени източници, така и специфични, рефериращи към ситуацията в България. Познаването в детайли на публиката, която е целева група на събитията, е ключово с цел по-добра организация и устойчивост във времето.

„Тежка” музика е обединяващ термин. Поради множеството подстилилове, които влизат в рамките на този жанр, той може да се нарече „сглобяема” (суб)култура.² В България, външните на рок-а и метъл-а хора, не правят разлика между тях – всичко е „тежка/твърда” музика и феновете не се делят. Вътре в самата култура има разделение по „тежест” на саунда, но почитателите остават обединени.

Двата варианта, които са най-обща са „тежка” музика и „твърда” музика. Трудно е да се определи кой е по-релевантен за темата без да я ограничава. И двата се свързват с конкретен жанр – heavy с heavy metal („тежък” метъл), а hard – с hard rock („твърд” рок). В търсачката на google „тежка” музика е термина, който има повече резултати на български език (4 080 000) и се среща в повече проучвания. Направеният преглед на различни сайтове, показва че „твърда” музика е по-обобщено понятие за музиката като цяло, което води до свързването ѝ с различни жанрове (рап, дъбстеп, хип-хоп). В друг контекст, „твърда” се приема и като назоваване на устойчивост за конкретен стил или изпълнител, а не за специфики на звученето. Поради тази причина, използването на **„тежка” музика е най-изчерпателно и приложимо към целите и задачите на изследването.**

---

² Brown, A. Heavy Metal and Subcultural Theory: A Paradigmatic Case of Neglect? IN: The Post-subcultures Reader, Berg, 2003, p. 212-219.

Трудно е да се определи дали „тежката“ музика е имала **субкултурен**³ статут. Първо, защото, според Brown, не се появява на „субкултурния радар“ и второ, не става обект на научен интерес, в какъвто се превръща пънка например, поради политически причини.⁴ През 90-те години на ХХ век, подходът към младежките субкултури се преосмисля. „Понятието за субкултура губи своя потенциал в условията на постмодерното разпадане на кохерентната доминираща култура, спрямо която дадена субкултура представлява съпротива или израз на различие. Ако субкултурите са определени чрез поредица от аналитични противопоставяния на доминиращия стил..., постмодерността размива подобни различия и следователно субкултурите губят своята автентичност.” Днес можем да се говори за пост-субкултурна ситуация.⁵ Това разбиране е по-релевантно за „тежката“ музиката, тъй като въпреки удържането на феновете в нейните рамки, все повече знаци, смятани за „запазена марка“ на тази култура и изразяващи идентичност, се използват и от представители на други култури.

„Тежка“ музика е обединяващ термин, следователно не може да се разгледа произхода и развитието му. Поради това, че метълът е в основата ѝ, са проучени неговите специфики и исторически контекст, което е важно за правилното му разбиране и използване в работата. *Метълът, е музикален поджанр на rock 'n' roll-а.* Това е (суб)култура със собствени правила, ритуали, противоречащи на идеологиите и на модата. За начало се смята средата на 60-те години на ХХ в. Има спорове и дебати кои са първите изпълнители в този стил, но единен отговор не е открит и до днес.

Зараждането на културата на „тежката“ музика в България се случва по-късно от другите Европейски страни заради политическата ситуация през този период. До 89-та година е невъзможна както появата, така и оцеляването поне „на минимума“ на „затворени“ сцени и общности, които да се противопоставят на статуквото и да са

---

³ Терминът „субкултура“ е въведен в социологията на девиантното поведение от представители на известната Чикагска школа, за да оспори господстващата тогава теория за „престъпната личност“ (Whyte, 1943). За Бирмингамската школа той е ориентиран изключително към изследването на младежта, а не към общности, обединени по професионален, етнически, религиозен и други признаци.

⁴ Brown, A. Heavy Metal and Subcultural Theory: A Paradigmatic Case of Neglect?, In: The post – subcultures reader, British Library Cataloguing-in-Publication Data, 2003, p. 209.

⁵ Георгиева, В., Колева, Д. Младежките субкултури – Що е то?, Семинар бг, бр. 3, 2010. [онлайн]: <http://seminar-bg.eu/spisanie-seminar-bg/broy3/item/274-mladejki-subkulturi-shto-e-to.html> [25.01.2021].

устойчиво неконформистки (поне за няколко години, какъвто е средно животът на ъндърграунд асоциациите).⁶ Слушането на „тежка“ музика също е абсолютно забранено.

В средата на 80-те ситуацията започва бавно да се променя, защото на влиянието на метъла вече се гледа по-позитивно. Все повече хора слушат тайно жанра и проявяват интерес към групите и културата му. Освен това се раждат и първите български групи, които се опитват да навлязат в тази ниша. *Доказателство е и първият софийски рок фестивал, провел се на 15 май 1987 г. в летния театър.* От този период датират и първите концерти на чуждестранни изпълнители у нас.

Една от хипотезите, изградена на основата на дългогодишните проучвания е, че общността към момента е съсредоточена в големите градове, тъй като много хора са напуснали родните си места по една или друга причина. Доказателство затова е теренното наблюдение, направено в Хасково като част от проекта „Геният на мястото – градската идентичност като ресурс“ през 2016 г. То показва, че в града няма общност обединена от жанра, за разлика от 90-те години, когато е имало такава и тя е била активна.

Външните белези, възприети като характерни за феновете на „тежката“ музика са: дълга коса, черни дрехи с щампи на любимите групи, кожени якета, мешки, кубинки, татуировки, обеци. Използват определени накити – гривни с капси, пирамиди или шипове, медальони на групи и вериги. Днес все повече фенове, любители на „тежкия“ саунд и причисляващи се към културата, която той изгражда, не изглеждат по типичния начин. В глобалния свят, в който живеем, и според собствените си нужди или норми, налагани от средата на обитание, често човек няма възможност да се придържа към външния вид, който му харесва.

Макар, че живеем в либерално и демократично време, някои **представи за феновете** на „тежката“ музика още от времето на социализма, остават актуални до преди няколко години. В повечето си аспекти, те са негативна и хората често нямат добро мнение за общността, дори да не са имали досег с нея. Преодоляването на предразсъдъците на обществото за почитателите се дължи на няколко фактора. През последните години се пътува повече и хората виждат, че в световен мащаб обиците, цветните коси и ексцентричният външен вид са постоянно явление. Вторият фактор е

---

⁶ Цит. по Гончарова, Г. Българската ъндърграунд сцена преди и сега. Част I, лекция по дисциплина „Изкуствата и младежките култури в съвременността“

масовото използване на интернет, където също стават популярни хора с различен от общоприетия вид.

В наши дни се разразява спор, дали **използването на интернет** от музикалните и фенове, помага или пречи на развитието на музиката. С масовото му навлизане, се променя субкултурният статус, защото „много субкултури вече не мислят идентичността си през реален протест. Самата алтернативност е заплашена от изпраждане от съдържание от страна на модни феномени като хейтърството⁷, но и от свръхекспонирането ѝ в различни музикални, филмови и литературни жанрове, в рекламата.”⁸

Донякъде навлизането на интернет има принос в масовото разпространение на фестивалите в България. Машабни събития за „тежка” музика в Европа има от над 30 години, но у нас се появяват през последните 10-15, което съвпада с масовизирането на интернет, възхода на социалните мрежи и възможностите за свободно пътуване и посещение на ивенти извън страната. Организаторите на концерти, следят фестивали в чужбина, и както споделиха в интервютата, смятат че ако събитието им се назовава по този начин, то е по-модерно. Тоест в някакъв смисъл **„фестивализацията” на концертите се дължи на интернет потреблението.**

Дигиталните технологии правят „свалянето” на музика от интернет неизбежно. Един от основните въпроси, които следват, е уреждането на авторските права. Според оксфордския речник, авторско право е: „Изключително и преотстъпваемо право, дадено на създателя за определен брой години да отпечатава, публикува, изпълнява, филмира или записва литературни, артистични или музикални материали.”⁹ Документът, който урежда тези права в България е Законът за авторското право и сродните му права. Според чл.3 негов обект е „всяко произведение на литературата, изкуството и науката, което е резултат на творческа дейност.”¹⁰

---

⁷ „Хейтър” идва от думата „hate”, която в превод от английски означава „мразя”. Според Urban Dictionary понятието „хейтър” означава „човек, който не може да бъде щастлив от успехите на другите. *Виж повече:* Пайташева, К. Аз съм хейтърче, „обичам”...или що е то *хейтър* субкултурата? В: Fashion Lifestyle Magazine, 2009. [онлайн]: http://www.fashion-lifestyle.bg/subculture_broi_22 [25.01.2021].

⁸ Спасов, О. Амбивалентните нови медии: гражданинът в центъра на публичността?, В: Нови медии – нови мобилизации, Институт отворено общество, С.,2011, стр. 324.

⁹ Definition of copyright in English IN: Oxford dictionaries, [онлайн]: <https://en.oxforddictionaries.com/definition/copyright> [25.01.2021].

¹⁰ Закон за авторското право и сродните му права, в сила от 01.08.1993, последно обнародван 13.12.2019. [онлайн]: <https://www.lex.bg/en/laws/ldoc/2133094401> [25.01.2021].

Масовото използване на интернет, поражда и въпроса: „Какво се случва с купуването на музика?“ Отговорът му е важен за изследваната тема, тъй като до някаква степен фестивалите са място, за „проучване“ на нови групи и купуване на музика. Хипотезата – че през първите години на използване на интернет купуването на записи намалява, но последните години тази „мода“ се възвраща, се потвърди в неговия ход.

Алтернатива на безплатното „сваляне“ на музика, е използването на „легални“ платформи за достъп до звукозаписи и музикални видео продукти. Това гарантира по-голяма правна сигурност в полза на носителите на права, на доставчиците на услуги, а също така и на потребителите.”¹¹ Най-използваната платформа към момента е *Spotify*, която предлага легален достъп до много музикални материали срещу месечен абонамент.

В обобщение, навлизането на интернет води до големи промени в разпространението и потреблението на музика. От гледна точка на фестивалите, може да се отбележи, че интернет е „помощник“, защото улеснява организирането и промоирането им от една страна, а от друга – почитателите могат лесно да планират своето пътуване, да резервират хотел, самолетни/автобусни билети и пропуски за концертите. За музикантите това е възможност за изява на голяма сцена и място за продажба на дискове, плочи, тениски. Тъй като доставките са прекалено скъпи, концертите се превръщат в предпочитано място за купуване на мърчандайз. Респондентите ми споделиха, че реализират най-големи продажби именно на фестивали.

Масовата употреба на **понятието „фестивал“** идва от латинските *festivus, festum*. „С festival в английския език се означава един ден или период на празнуване, обикновено по религиозни причини. Второто значение се свързва с организирана серия от концерти, пиеси, или филми, обикновено провеждани всяка година на едно и също място. Употребата на думата *festifall* като съществително е регистрирана едва през 1589 г. На латински език се използват още думите *festus-festus dies*, което е преминало в немското *das Fest* и във френското *la fete*.”¹²

Зараждането на фестивалите се свързва с края на Европейския Ренесанс, защото изкуството вече не е само средство за забавление. Те обхващат дейности в сферата на

---

¹¹ Българската Асоциация на Музикалните Продуценти, Музикално пиратство, [онлайн]: <http://www.bamp-bg.org/index.php/bg/pages/muzikalno-piratstvo> [25.01.2021].

¹² Кутин, Л. Светът на фестивалите. Теория и практика на художествените празници, В: Е- списание Дзяло, брой 11, 2018. [онлайн]: http://www.abcdar.com/magazine/XI/Kutin_1314-9067_XI.pdf [25.01.2021].

изкуството, културните и творчески индустрии и културното наследство. Фестивалите в България имат дългогодишни традиции. Първото събитие с подобен характер се провежда през 1926 г. във Варна под формата на Летни музикални тържества. Те оформят облика на града и го превръщат в курортен център.

Темата за широкото разпространение на фестивалите навлиза през втората половина на XX в. Въпреки, че в Западна и Централна Европа към тях има голямо изследователско внимание, към момента липсва достатъчно систематизиран и структуриран апарат в световната литература, което пречи на задълбочения анализ. Адаптирането на идеи и развитието на изследванията в областта тепърва предстои.

Един от специфичните видове културен туризъм е събитийният. Като негов подвид може да се определи **фестивалният туризъм**, „който обхваща пътуванията с цел „активно или пасивно участие във фестивали на различни видове изкуства, фолклорни празници и др.“ (Ст. Маринов, 2011). Свързва се предимно с посещение и/или участие в културни прояви.

Развитието на „тежката“ музиката, общността и културата ѝ, води до трансформиране на начините ѝ на „консумация“. През последните години, както в Европа, така и в България се наблюдава тенденция за организиране на фестивали с различни мащаби, обусловена от желанието на почитателите да чуят любимите си групи на живо, да се видят с приятели и да се пренесат в специфичната атмосфера, която събитията създават. Гледа се позитивно на това явление, защото събитията обогатяват културата на местата, на които се провеждат и са стимул за развитие на икономиката и туризма.

Днес, фестивалите, „създават най-мощната институция за оценка на изкуството в лицето на публиката. В много отношения тя има съдбоносно влияние, както за развитието на художествените дейности – жанрове, стилове и направления, така и върху творците – създатели и изпълнители на художествени произведения. Ето защо професионалното популяризиране на фестивалите, освен непосредствения обществен и икономически ефект, изпълнява важни и отговорни функции в националната културна политика.”¹³

---

¹³ Кутин, Л. Национална стратегия за развитие на изкуствата, културното, наследство, културните и творчески индустрии и културен туризъм в България, Работна група „Фестивали”, 2013. [онлайн]: <http://lykutin.blogspot.bg/2012/02/blog-post.html> [25.01.2021].

II глава – Фестивалите за „тежка” музика у нас: основни характеристики и организация

В тази глава са разгледани видовете фестивали за „тежка” музика, като акцент е поставен върху някои от тях с оглед на релевантността им към целите на изследването. Представена е реализацията на различните събития – кой ги организира и с какви знания и умения. Разграничени са основните етапи в подготовката им от планирането до анализа и оценката, както и съпътстващите дейности през всеки от тях. Проучен е конкретен случай (case study), посветен на подробния преглед на най-успешния мащабен ивент за „тежка” музика у нас – Kavana rock. Направеният сравнителен анализ с графити фестивалите – събития ориентирани към друга (суб)култура, има за цел да обобщи някои общи специфики на фестивалите в България. В заключение са открити силните и слабите страни на ивентите и са предложени някои препоръки за подобряване на тяхната устойчивост и за засилване на обществения им ефект.

На основата на включеното наблюдение и проучването на различни по мащаб събития в специализираните медии за „тежка” музика, в България могат да се категоризират няколко вида ивенти – **клубни концерти на български групи** (публика между 50 и 100 души); **клубни концерти на чуждестранни групи** (публика между 100 и 200 души); **концерти в зала** (в зависимост от размерите на залата до 10 000 души); **концерти на открито** (в това число влизат и фестивалите). В тази категория броят на посетителите варира от 100 души до 50 000 на най-мащабните фестивали.

През последните години у нас доста събития започват да се наричат „фестивали”. Повечето концерти, в миналото наричани „празници”, „сборове” или „събори”, вече се назовават по този начин, което важи и за разглеждания жанр. На какви характеристики трябва да отговаря един фестивал, е въпрос, който няма еднозначен отговор. В обобщение на резултатите от направеното проучване, **фестивал е събитие, което се провежда извън града (най-често), има посещаемост много по-голяма от тази на обикновен концерт (над 8000-10 000 души), случва се в рамките на поне 2 дни, и на него се изявяват много групи (поне 10-15)**. Тъй като много малко от разглежданите ивенти отговарят на тези критерии, понятието не се използва правилно. Тази хипотеза беше потвърдена и от респондентите.

Типологията на фестивалите на „тежката“ музика, разгледани в изследването, включва 100 български и 25 чуждестранни събития, разделени в следните няколко категории: Празници на града/събори трансформирани във фестивали; Мото фестивали; Бир фестове; Конкурси представени като фестивали; Профилирани фестивали; Прекратени фестивали с добри възможности; Фестивали, доближаващи се до европейските събития за „тежка“ музика и Световно известни фестивали.

Празници на града/събори трансформирани във фестивали – В тази категория попадат 33 събития, от които 13 са активни. Другите са преустановили дейността си, повечето след само едно издание. Това са ивенти, които обикновено имат традиции и се случват от много години, но са били наименувани най-често „празник на града“ или „събор“. Друг обединяващ критерий за фестивалите в тази група е използването на името на града за назоваването им. Повечето ивенти от този тип се провеждат в рамките на 1-2 дни и са предимно с български изпълнители. Почти всички фестивали са безплатни и се случват на знаково за града място – централен площад или парк. Основен организатор са общините, които работят без промоутърска агенция, специализирана в организирането на събития, което поражда проблеми заради липсата на компетентности.

Мото фестивали – Друг характерен тип събития в българската метъл общност са мото ивентите, заради връзката между моторите и „тежката“ музика. По-голяма част от рокерите слушат именно такава, поради което техните събирания са съпроводени с нея. До преди 5-6 години се наричаха „мотосъбори“, модерността на фестивалите обаче достигна и до тях. Най-често се канят български групи и се провеждат извън града.

Бир фестове – Те навлизат през последните 2-3 години масово, поради което и почти всички събития са активни. Провеждат се в рамките на 3 дни до 1 седмица. Програмата включва не повече от 2 групи на вечер. Избират се български рок или метъл изпълнители, тъй като един от основните стереотипи в обществото за представителите на тази култура е любовта към бирата. Входът им е свободен, а място на провеждане са главни улици или паркове. Трудно е да се прецени каква част от публиката са фенове на „тежката“ музика, тъй като заради продължителността им през тях преминават хиляди хора.

Конкурси представени като фестивали – В тази категория влизат събития, които имат конкурсен характер. Става въпрос за такива, които дават поле за изява на

млади изпълнители под формата на състезание пред жури за различни награди. През последните години, те също все по-често се наричат фестивали. Разглежданите конкурсите имат специфична организация – групите имат ограничено време за изпълнение (2 или 3 песни), публиката има различни характеристики и мащаби.

Профилирани фестивали – В България, те могат да бъдат определени и като клубни, защото се провеждат в клубове и малки зали. У нас все още общността не е строго разделена между отделните подстилове на „тежката” музика, но все пак има хора, обединени около определен жанр. Затова през последните години започват да се правят опити за организиране и на тематични събития. В проучването влизат 26, като едва 7 от тях са активни. Това показва, че те са все още неустойчиви и нямат достатъчно голяма аудитория, за да се развиват.

Прекратени фестивали с добри възможности – Една от основните слабости на фестивалите в България е липсата на дългосрочно планиране, което намалява техния обществен ефект.¹⁴ Доказателство за това са ивентите, които са мащабни за пределите на страната, но са преустановили провеждането си след едно (или няколко) издание/я. Проучени са подробно 5 фестивала и причините за прекратяване на тяхното провеждане, които най-често според организаторите са липса на интерес от страна на публиката. Неуспешното реализиране на събитията е индикатор за сериозен проблем, защото мащабни концерти у нас има прекалено малко и те трябва да се съхраняват и развиват. В този смисъл е необходимо придобиването на знания и умения от промоутърите, за да могат да организират успешно фестивали на високо ниво, които да са конкурентоспособни на други подобни събития в Европа.

След обобщение на мнението на респондентите, резултатите от анкетата и проучването на спецификите на фестивалите, включените в изброените категории ивенти не влизат в полето на изследване, тъй като мащабите им са по-малки и компетентности, които организирането им изисква не са толкова специфични и се доближават по-скоро до реализирането на обикновен концерт, отколкото на фестивал.

Фестивали, доближаващи се до европейските събития за „тежка” музика – В тази категория са разгледани фестивалите, върху които се съсредоточи изследването,

---

¹⁴ Кутин, Л. Национална стратегия за развитие на изкуствата, културното, наследство, културните и творчески индустрии и културен туризъм в България, Работна група „Фестивали”, 2013. [онлайн]: <http://lykutin.blogspot.bg/2012/02/blog-post.html> [25.01.2021].

защото организацията им предполага знания и умения различни от тези за провеждане на концерти в клуб или на открито. Това са *Hills of rock, Midalidare rock, Wolf fest – Вълчата пътека, Varna rock, Spirit of Burgas, Summer chaos* и *Kavarna rock*.

Световни фестивали за „тежка” музика – проучването на събития в жанра извън България е важно, за да бъде обоснован с още доказателства изборът на български фестивали, които да застанат в центъра на дисертацията. Анализът и изследването на част от най-известните ивенти за „тежка” музика в Европа, има за цел да представи някои специфики в организацията и да открие мястото на българските фестивали в европейския контекст.

Почти всички фестивали, които са били устойчиви или са обещаващи и се харесват, се реализират от фирми, които са специализирани в подготовката на ивенти от такова естество. Те са регистрирани като еднолични дружества с ограничена отговорност, дружества с ограничена отговорност или акционерни дружества. По-голямата част от тях работят от над 15 години в сферата и са изградили връзки и полезни контакти. Повечето не са специализирани в провеждане на събития на конкретен жанр или изкуство, което донякъде е проблем, защото всяка публика има специфики и е необходими в екипа да има хора, които да са запознати с тях.

За успеха на един ивент от основно значение е **компетентността на екипа**, който го организира. Големите компании, които реализират единствените донякъде успешни фестивали у нас, имат дългогодишна история и работят с повече специалисти. Малките агенции, които са специализирани в промотирането само на „тежка” музика и се занимават с организация единствено на концерти в този жанр, нямат финансов ресурс и нужните умения, за да реализират мащабни събития, но от друга страна за разлика от големите компании, познават публиката и тя им има доверие. Затова работата е съсредоточена върху изследването на компетентностите, необходими за организиране на фестивали и възможностите за тяхното придобиване или усъвършенстване.

Липсата на достатъчен брой добре подготвени специалисти, както и на ясно разпределение на задълженията между тях е проблем, който пречи на използването на възможностите, които събитията имат. Ако при концертите на 2 или 3 групи, екип от 6 души може да се справи безпроблемно, при реализирането на фестивали нещата изглеждат по различен начин, което поражда въпроса има ли разлика между

организирането на фестивал и на обикновен концерт и в какво се изразява тяхната специфика. Част от респондентите, организатори на по-големи ивенти, потвърдиха хипотезата, че има голяма разлика, докато тези, които провеждат по-малки най-често клубни фестивали, казаха, че не намират съществена такава.

Могат да бъдат открити няколко **етапа в организирането на фестивали** – планиране, управление на дейностите, финансиране и бюджет, промотиране, реализиране, анализ и оценка. Включването им в подготовката на ивента в правилна последователност, обуславя безпроблемното случване на събитието в дните на неговото провеждане и намалява рисковете от непредвидени ситуации и недоволство от страна на публиката. Анализът и оценката на протичането на фестивала са ключови за бъдещите му издания, а подобряването на проблемните области и спазването на препоръките на аудиторията, ще спомогнат за устойчивостта му и положителните му ефекти.

Важно за резултатите и изводите на работата е включването на **case study**. Става въпрос за случая „Каварна”. Проучването му даде ход на изследването, тъй като това е примерът за най-успешен и дълготраен фестивал за „тежка” музика у нас. А подробното анализирането на проблемите, през които преминава за 11-годишната си история, помогнаха за изясняване на общата проблематика на подобни събития у нас.

За да бъде намерено мястото на фестивалите за „тежка” музика сред другите в България, са разгледани **графити фестивалите**. Те са избрани, защото трансформациите на графити културата у нас и общността, която изграждат имат някои сходства с изследвания жанр. И двете възникват като субкултури, но статусът им е трансформиран и в днес са интегрална част от популярната култура. В някакъв смисъл провеждането на фестивали, помага за случването на този процес. Чрез профилирани събития общностите се запазват и се наблюдава развитие на изкуството, което представят. Проучване на ивенти с друга насоченост спомогна да бъдат открити някои общи характеристики и проблеми, които са използвани за по-цялостно разбиране и анализиране на ситуацията.

Най-важните връзки при организирането на един фестивал са тези между промоутъра и публиката, и между промоутъра и общината, на чиято територия ще се случва. До голяма степен от тях зависи дългосрочното провеждане и устойчивост на всяко събитие.

Според резултатите от анкетата и обобщението на интервюта, **силните страни** на фестивалите за „тежка” музика у нас са: атмосфера – (72%); място на провеждане – (74%); традиции – (52%); развитие на региона – (58%), а **слаби** – избор на групи (63%); организация – (82%).

За неутрализиране на слабите страни трябва да се работи най-вече в посока на подобряване на организация. Повечето трудности са свързани с липсата на достатъчно специалисти и на структуриран план за провеждане на събитието, който да бъде следван. Всички респонденти по един или друг начин споменават, че е сложно да се обясни на публиката, когато има проблем и обикновено посетителите обвиняват промоутъра, което е следствие от негови грешки и подчертава недоверието на феновете на „тежката” музика към фестивалите в България.

От друга страна, проблемът с избора на групи е свързан с обвиненията на аудиторията, че се канят едни и същи по-стари групи и няма възможност да се видят и чуят по-млади и модерни изпълнители. Като контрапункт на тези твърдения, повечето концерти на нови банди, са с изключително ниска посещаемост и организаторите не ги канят заради загубите, които ще претърпят. Компромисно решение е освен за критики и препоръки, да се проучва мнението на феновете и за групите, които се канят на ивентите.

Въпреки откритите проблеми, **почитателите в България обичат фестивалите** – това е становището, около което се обединиха респондентите. Всеки от тях сподели впечатления от различна гледна точка и наблюденията, които е изградил в средата си на работа. В тази връзка влягането на средства и усилия от страна на организаторите и общините в мястото, на което се провежда даден фестивал, ако се планира дългосрочното му случване, е много важно за да се запази тенденцията и хората да харесват локациите. Например изграждането на по-добре оборудван палатков лагер, или възможности за безплатен транспорт до ивента, подобряване на инфраструктурата, предлагане на отстъпки за посещение на местни културни забележителности или обиколки с екскурзовод, са добри възможности за използване и развиване на потенциала на местата, на които се провеждат събитията и интегриране на културния и фестивален туризъм.

III глава – Валидиране на знания и умения необходими за организиране на фестивали за „тежка” музика в България

Фестивалите за „тежка” музика в България не са устойчиви и една от стъпките в посока на решаване на този проблем е свързана с хората, които ги организират и по-конкретно притежаваните от тях знания и умения. Затова в тази глава са разгледани понятията формално, неформално и самостоятелно учене, учене през целия живот, професионално образование, процесът на валидиране на компетентности, придобити извън учебна среда, както и възможностите за сертифициране на умения за планиране и провеждане на ивенти. Някои от формите няма да имат приложение към реализирането на събития за „тежка” музика, но за да се даде алтернатива и да могат да бъдат направени изводи кои варианти са подходящи, е необходимо познаване на различните видове, което обуславя подробното им проучване. В края на главата на база на изводите от изследването е представен модел на екип, организиращ фестивали с дългосрочни ефекти.

Типовете учене се обособяват едва през 90-те години като формално, неформално и самостоятелно. През следващите десетилетия се наблюдава масово използване на термините, преди да има яснота в тяхната същност и разграничимост. Тоест практиката изпреварва теорията и се съсредоточава върху знания и умения, придобити в опита.

Формално е „всяко образование, което се организира, реализира и контролира в съответствие с интересите на обществените институти за предоставяне на образователни услуги (училища, университети, академии). Осъществява се структурирано в системата на основното, средното и висшето образование. То е задължително до определена степен и възраст и завършва с придобиване на квалификационна степен и общопризнат документ за постигнати резултати.”¹⁵

Тъй като формалното образование е по-общо ориентирано – към по-големи групи от хора, а не към индивида и неговите специфични интереси, то е почти неприложимо към организирането на профилирани фестивали. Промоутърите биха могли да придобият начални знания за реализирането на културни събития например, но те ще бъдат повърхностни по отношение на ивентите, особено като се вземе предвид факта, че

---

¹⁵ Желязкова, Т. Многообразието на неформалното образование, [онлайн]: <http://www.tksi.org/SUB/papers/2-2/2-2-15.pdf> [25.01.2021].

навлизането им в България се случва през последните 10 години и все още няма достатъчно специалисти, които биха могли да изготвят програми и да преподават в специалности, занимаващите се с тази тема. В случая се получава парадоксът, че промоутърите имат по-големи компетентности придобити чрез опит, отколкото формалното образование може да им даде. Затова проучването продължава с разглеждане на възможностите в останалите форми.

Неформално е „образованието, което се организира и провежда извън рамките на формалната система в институти на гражданското общество (неправителствени организации) или частни образователни центрове и школи, цели развитието на умения и не се съпровожда с документ за квалификационна степен (това не се отнася за свидетелствата за развитие на умения, които нямат стойност на доказателство за придобита образователна степен). Дава възможност за прилагане на иновативни методи на преподаване.”¹⁶

Мястото и същността на неформалното образование все още се изясняват. То вече не е поставено под съмнение и не е подценявано, защото има ключова роля за развитието на учещия индивид или група от хора, както и на цялото общество. Всички ситуации на учене имат до някаква степен неформален елемент, затова ученето трябва да се разглежда в контекста му на случване. Наблюдават се усилия в посока на превръщане на формалното образование в по-неформално чрез използване на не толкова структурирани подходи и включване в системата на помощници, които не притежават квалификация на обучители. От друга страна, неформалното образование се структурира повече чрез разработване на учебни програми, модули, сертифициране и оценяване.

В неформалното образование има повече приложими възможности за придобиване на знания за организиране на събития в изследвания жанр. Разпространението на фестивалите през последните години обуславя и появата на специализирани курсове свързани с тях. Компетентностите, които могат да бъдат развити отново са по-обща. Дори да са пряко свързани с мащабни ивенти, при реализирането на профилирани музикални фестивали има специфики, които са много тесни и предлаганите обучения не могат да обхванат. Поради недостатъчно ефективната приложимост на неформалното образование върху изследваната тема, прегледът на останалите възможности ще бъде продължен.

---

¹⁶ Пак там

Самостоятелното учене е третият елемент от образователната триада. Това е всяко учене, което протича извън рамките на планирана ситуация за учене – в семейството, в обществото, на работното място, при посещение на културни събития, от радио, телевизия, интернет. Един от процесите трансформиращи и „рушащи“ формалното образование е Интернет. Затова днес много хора, работещи в образователната система подкрепят неструктурираното самостоятелно учене и апелират към преструктуриране на съществуващата система. То продължава цял живот и помага за придобиване на умения, развиване на практически нагласи извън специализирани образователни структури. Основава се на всекидневен опит и е индивидуално, неорганизирано, тоест несистематично.

Чрез самостоятелно учене са формирани основните умения, които организаторите на фестивалите за „тежка“ музика използват. Придобитите чрез опит компетентности са ценни, но често са поставени под въпрос, тъй като не са легитимирани от официален източник и на тях се гледа с известно съмнение. Затова важна стъпка в посока на по-доброто им възприемане и развитие е разглеждането на възможностите за валидиране на умения придобити извън формалното образование.

С развитието на съвременното знание системата на образованието е поставена под въпрос, защото обхваща само определен период от живота. Вече приоритет не е усвояването на обем от познания за получаване на квалификация, а за изграждане на способности и придобиване на нови умения и качества. В отговор се появява **образованието за цял живот**, което има за цел да отговаря на променящите се изисквания на съвременното общество и да дава възможности за усвояване на нови професии. То става достъпно за по-голяма част от хората. Преобразуват се границите между образование, работа и неработно време. Личността вече се идентифицира и реализира чрез образователните си постижения и има възможност да управлява своето развитие и да конструира образователна среда.

През последните години политиката на държавите-членки на ЕС в сферата на образованието е свързана с повишаването на умения и компетентности, чрез предоставяне на по-добри възможности за учене през целия живот, което осигурява по-висока квалификация и реализация, отговарящи на потребностите на икономиката. Това води до необходимост от подобряване на условията и вариантите за непрекъснато учене. Ключова

роля имат държавните органи, които провеждат политики на национално, регионално и местно равнище, насочени към усъвършенстване на индивида в избраната професия.

Професионалното образование и обучение в България има история, традиции и съществуваща правно-нормативна основа, но трябва да подобри качеството си и да заличи несъответствията между влагани средства и реализирани ползи. За да се превърне в добра алтернатива следва да се разработи система за трансфер на кредити и модел за признаване на резултатите от ученето¹⁷, придобити в неформална среда.

Професионалното обучение се дели на два вида: начално професионално обучение – първоначално придобиване на квалификация по професия и продължаващо професионално обучение – продължава или надграждане на придобитата квалификация по професия. То може да осигурява придобиване на средно образование и квалификация по професия, а може да се осъществява и в работна среда (дуална система). В професионалното образование се включва общообразователна, професионална и разширена подготовка. За регулирането и координирането на институциите, занимаващи се с професионално образование и обучение се грижи Националната агенция за професионално образование и обучение – държавен орган за лицензиране на дейности в системата на професионалното образование и обучение.

Възможностите за организаторите на фестивали в професионалното обучение са много малки. Според Списъка с професиите за професионално образование и обучение няма нито една релевантна длъжност към разглежданата тема. Това отново затвърждава първоначалната хипотеза, с която беше започната дисертацията – че вариантите за придобиване на знания и умения от промоутърите са ограничени, което препраща към темата за валидирането като подчертава неговата важност и обуславя поставянето му в центъра на настоящето изследване.

Валидирането е относително нова концепция за България. Има своите предшественици, които „обаче не са били изправени пред качествено новата ситуация през XXI век, свързана с „недостиг от специалисти на пазара на труда.” В своите опити да

---

¹⁷ „Резултати от ученето” са знанията и уменията, които са придобити в професионалното образование, обучение или чрез професионален опит и могат да бъдат доказани. Основните им характеристики, важни за процеса на валидиране са: конкретност; измеримост; разбираемост; постижимост; оценимост; доказуемост; реалистичност. *Виж повече:* Проект Нова възможност за моето бъдеще, Провеждане на процеса на валидиране, В: Наръчник за валидиране на професионална квалификация, придобита чрез неформално и самостоятелно учене, С., 2014. стр. 117, [онлайн]: https://www.navet.government.bg/bg/media/Narachnik_validirane1.pdf [25.01.2021].

отговори на очакванията на различните „господари”, валидирането трябва да осигури: (1) достъп до образование в училищата от системата на предучилищното и училищното образование, (2) достъп до обучение за придобиване на професионална квалификация, (3) улесняване на достъпа до пазара на труда съгласно чл. 166, ал.1, т.1-3 от ЗПУО.”¹⁸

Според Препоръките на Съвета относно валидирането на неформалното и самостоятелното учене (2012 г.), валидирането е „процес на потвърждаване от упълномощен орган, че дадено лице е постигнало учебни резултати, измерени спрямо съответен стандарт”.¹⁹

Документите, които са разгледани в текста са: Меморандум за непрекъснатото образование (2000 г.); Европейската квалификационна рамка за учене през целия живот (2008 г.); Препоръката на Съвета за Европа и Европейския парламент относно валидирането на неформалното и самостоятелно учене (2012 г.); Наредба №2 за условията и реда за валидиране на професионални знания, умения и компетентности (2014 г.); Националната стратегия за учене през целия живот за периода 2014-2020 г.; Стратегия за развитие на професионалното образование обучение в република България 2015-2020 г.; Наръчник за валидиране на професионална квалификация (2014 г.); Препоръката на Съвета за Европа и Европейския парламент относно валидирането на неформалното и самостоятелно учене (2015 г.); Европейският инвентарен списък за валидиране на неформалното и самостоятелното учене (2016 г.); Препоръката на Съвета за ключовите компетентности и учене през целия живот (2018 г.); Актуализирана стратегия „НАПОО 2019-2021”; Възможности за развитие на Националната система за оценка на компетенциите (2019 г.); Закона за професионалното образование и обучение (обн. 2020 г.)

Те имат важна роля за определяне на процеса на валидиране на знания и умения, придобити извън учебна среда. Представените идеи и насоки за бъдеща работа, обуславят създаването на система за валидиране, която да подобри качеството на предлаганите услуги и да улесни достъпа на повече хора до неформалното образование. То от своя

---

¹⁸ Кабаков, И. Правна инфраструктура на професионалното развитие в областта на културното наследство. В: Законодателство и професионално развитие в областта на културното наследство (съст. Кабаков, И.), Университетско издателство „Св. Климент Охридски”, С., 2020, стр. 97.

¹⁹ Официален вестник на Европейския съюз, Препоръка на съвета относно валидирането на неформалното и самостоятелното учене, 20.12.2012. Приложение, [онлайн]: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2012:398:0001:0005:BG:PDF> [25.01.2021].

страна, е възможност за личностна и професионална реализация, чрез придобиване на компетентности, които увеличават конкурентоспособността на индивидите.

Според Препоръка на Съвета относно валидирането на неформалното и самостоятелното учене, *валидирането е процес, който преминава през 4 етапа:* „установяване на наличието на конкретен опит у дадено лице чрез провеждане на събеседване; документиране — онагледяване на опита на лицето; официално оценяване на установения опит и удостоверяване на резултатите от оценяването, които могат да доведат до частична или пълна квалификация.”²⁰

Инструментариумът за прилагане в процеса на валидиране на знания и умения, придобити извън учебна среда, „е комплекс от средства и начини/ техники, които се използват при осъществяването на валидирането на всичките му етапи.”²¹ В него са включени основни принципи, подходи, методи и документи. Качеството на инструментариумът е важно за качеството на валидирането. Част от характеристиките му са надеждност, легитимност, разбираемост, достоверност, пълнота, значимост и съдържателност, актуалност, достъпност.

В чл. 5 ал.1 на Закона за професионалното образование и обучение се изброяват *институциите, които имат право да извършват валидиране* – професионалните училища, професионалните гимназии, училища по изкуства, спортни училища, професионално колежи и центрове по професионално обучение.²² След успешно завършване на процеса, те могат да издават свидетелство за валидиране на степен на професионална квалификация, удостоверение за валидиране на професионална квалификация по част от професия или удостоверение за професионално обучение.

За изграждане на *система за валидиране* на знания и умения придобити в неформалното образование у нас започва да се говори 2008 г., когато в проекта на Закон за изменение и допълнение на Закона за насърчаване на заетостта се прави промяна, включваща задачата за създаване на условия за оценка и признаване на компетентности,

---

²⁰ Пак там

²¹ Проект Нова възможност за моето бъдеще, Инструментариум за приложение в процеса на валидиране, В: Наръчник за валидиране на професионална квалификация, придобита чрез неформално и самостоятелно учене, С., 2014. стр. 56, [онлайн]: https://www.navet.government.bg/bg/media/Narachnik_validirane1.pdf [25.01.2021].

²² Закон за професионално образование и обучение, в сила от 30.07.1999, последно обнародван 13.03.2020. [онлайн]: https://www.navet.government.bg/bg/media/ZAKON-ZA-PROFESIONALNOTO-OBRAZOVANIE-I-OBUChENIE_35.pdf [25.01.2021].

придобити извън формалното образование. В Стратегията за учене през целия живот 2008-2013 г. е заложено разработването на такава система, което е необходимо, защото пазарът на труда поставя все по-големи изисквания към квалификацията на специалистите, за да подобри качеството и конкурентоспособността.

Състоянието в сектора за учене през целия живот се подобрява, макар и бавно. В него е извършена съществена по обем работа и са заложени нови цели и идеи за развитие, което ще спомогне за по-голямо разпространение на образованието и обучението за възрастни и все повече хора ще се възползват от него.

Един от основните проблеми за неустойчивостта на разглежданите ивенти е **липсата на достатъчни знания и умения**, необходими за организиране на по-мощни събития. Нито един от респондентите, не е придобил своите компетентности чрез някаква форма на образование или обучение. Те по-скоро са основани на практически опит.

Промоутърите имат желание и готовност да посещават курсове, защото осъзнават, че се нуждаят от развиване на нови знания и умения, и усъвършенстване и валидиране на тези, които вече са придобили в опита, но са скептични, че в България има подходящи курсове, които да им помогнат. Основният им аргумент е, че нишата, която представляват е прекалено тясна и фестивалите за „тежка“ музика имат определени специфики, по-важни от общите компетентности, които биха развили чрез обучение.

След проучване на бакалавърските и магистърските програми, специализирани курсове, може да се обобщи, че няма специалност, която да се отнася до организирането на профилирани фестивали, в това число и ивенти за „тежка“ музика. Тъй като няма почти никакви варианти за придобиване и регламентиране на знания и умения във формалното образование, по презумпция се предполага, че валидирането на компетентности придобити извън учебна среда е решение на този проблем. Процесът позволява да бъдат документирани, оценени и сертифицирани, което е важно за тяхното доказване и приложение в практиката. Той може да доведе до получаване на квалификация и да увеличи шансовете за реализация на пазара на труда, чрез разкриване на нови професионални възможности.

На основата на направените изводи от изследването е изработен **модел на екип**, организиращ фестивали на „тежката“ музика. В него са включени основните длъжности, които са важни, за да бъде един ивент успешен и устойчив, с уточнението, че задачите са с

голям обем и би следвало всеки от хората, които ги изпълняват да има свой екип, който да ръководи.

Фестивален директор или събитийен мениджър е главния организатор на фестивала. В България, както стана ясно от разговорите с промоутъри, няма ясно разграничение на длъжностите и организаторът върши почти всичко сам, което води до проблеми, тъй като няма как да се съсредоточи върху конкретно поле, в което да работи и потенциалът на някои части остава неизползван. Не може да бъде изградена единна дефиниция за необходимите знания и умения, които трябва един промоутър да има, защото това зависи до голяма степен от вида на събитието, неговите цели и аудитория.

Музикален селекционер е длъжност, която не е много разпространена и обикновено дейностите се вършат от събитийния мениджър и програмния координатор. За да е успешен един ивент, е важно всеки екип да се съсредоточи върху конкретна работа, затова двете длъжности са разделени. Дейностите му са свързани с подбор и проучване на групи, които да бъдат поканени. Най-важното му умение е да има дълбинни познания върху сцената за „тежка” музика в България и чужбина, да следи всички процеси и тенденции – кои са новите и актуални имена и как се развиват ключовите групи в жанра.

Програмният координатор работи в тясна връзка с музикалния селекционер. Основната му задача е след като групите са избрани да провери графика им, да се свърже с тях и да води предварителни преговори, тоест да провери какви са условията за тяхното участие във фестивала. Той трябва да е наясно какви клаузи могат да бъдат изпълнени и какви не. Ключова дейност, с която се занимава е изготвяне на програма за събитието и следене за спазването ѝ по време на провеждането му.

Специалист маркетинг, реклама и PR е много важна част от екипа за реализирането на едно събитие, а често е подценявано звено. Повечето агенции нямат специалист, който се занимава конкретно с рекламата – дейностите се разделят между другите членове на екипа, тоест работата не се върши ефективно. Важна задача е наблюдението и контролирането на новините в медиите, проучването на тенденциите в сферата на „тежката” музика и организацията на конкурентни събития, за да се гарантира конкурентоспособност на продукта.

Графичният дизайнер е най-подценяваната фигура и почти винаги липсва в екипа. В наши дни навлизат все повече програми за обработка и създаване на изображения, което

води до заблудата, че всеки може да направи качествен дизайн. Дизайнерът на един ивент – неговото лого, плакат, подредба на групите върху него, цветове, снимки, графична подготовка на новини за медиите, са неговото „лице”, това което хората виждат и възприемат като първо впечатление, затова работата на графичния дизайнер има ключово значение за успеха на събитието.

Секретар не е задължителна длъжност, без която организирането на фестивали не може. Но при по-големи ивенти би било улеснение, ако има човек, който да подпомага техническата работа на мениджъра – да се занимава с уговаряне на срещи на екипа, да следи графика му, да се грижи за кореспонденцията, да контролира сроковете за изпълнение на поставени задачи, да изготвя документи спрямо зададените указания.

Счетоводител и юристконсулт са длъжности, които не е задължително да бъдат постоянна част от екипа, но при изготвяне на финансови отчети и други доклади за дейността, както и правно регламентиране на събитието е важно наемането на специалисти с образование и опит в съответните области. Това са двете звена, при които не е задължително да се търсят хора познаващи спецификите на „тежката” музика, в частност реализирането на фестивали, тъй като дейностите, които извършват са свързани с общоприети норми и закони.

Моделът е основан на необходимостта от промяна в „слабите“ части. Чрез участието на профилирани специалисти в екипа, ще може да се използва целият потенциал, който едно събитие има и да се работи в посока на устойчивото и дългосрочното му планиране, което е предпоставка за по-голям обществен ефект. Правилното разпределяне на работата по планирането и организацията, координацията между екипите и контрол на процесите, са в основата на превръщането на всеки фестивал в конкурентоспособен продукт, който почитателите биха избрали да посетят.

Заклучение

През последните години организирането на фестивали за „тежка” музика е изправено пред предизвикателства, които възпрепятстват устойчивостта им. В тази връзка се търсят начини за преодоляването на проблемите по професионален начин, който да засили техните ефекти и да гарантира провеждането им в дългосрочен план. От друга страна, с оглед на резултатите от изследването, е необходимо връщане на доверието и желанието у почитателите да посещават ивенти в България. Особеностите на случая са свързани с липсата на специализирано образование в областта, което обуславя проучването на варианти, които да професионализират гилдията от промоутъри, организиращи мащабни събития ориентирани към жанра.

В контекста на устойчивото развитие, **образованието трябва да адаптира човека в глобалния свят** и да му дава практически насоки за реализация, което може да стане само чрез учене през целия живот. Значителна част от проучванията и анализите насочват към разбирането, че формалното и неформалното образование е необходимо да се разглеждат като взаимодействащи си, а не като паралелни и дори противопоставени образователни подсистеми. „Ефектите на свързаността се проследяват и проучват, както по отношение на преднамерените действия, така и във връзка с непреднамерените влияния и резултати, създаващи добавена стойност в образованието.”²³ Важно е да се балансират придобитите във формалното образование знания и умения и тяхното приложение в неформален контекст, чрез учене в различна среда, както и да се намерят проекции за формализиране на неформалното образование.

В наши дни **ученето през целия живот дава възможност за по-висока конкурентоспособност**. То вече се структурира по-скоро практически, а не чрез традиционното предметно делене (типично за формалното образование). В този смисъл е преодоляване на ограничеността и „парцелираността” на формалното образование, което води до постепенно заличаване на ясните граници между различните видове обучение и определя ролята на ученето през целия живот за личностното и професионалното развитие на индивида.

---

²³ Върбанова, С. Неформално и формално образование – ефекти на свързаността, 2018. [онлайн]: https://azbuki.bg/wp-content/uploads/2018/02/azbuki.bg_dmdocuments_Pedagogy_01_18_SilviaVarbanova.pdf [25.01.2021].

У нас валидирането на знания и умения, придобити чрез неформално и самостоятелно учене е все още ново явление. В повечето европейски страни се прилага, както по отношение на традиционните професии, така и за по-нови или такива, при които има актуализирани начини за учене. Ключова задача към момента е да се намери баланс между децентрализирането на валидирането и връзките между институциите в сферата на образованието. Необходимо е да се въведе непрекъснат обмен на информация и контрол между отделните организации в системата на валидиране, за да функционира безпроблемно.

Първоначалната хипотеза, че **фестивалите за „тежка” музика не са устойчиви**, се потвърди в неговия ход. За преодоляване на този сериозен казус организаторите трябва да мислят в посока на изграждане на стабилни, законово уредени отношения с другите заинтересовани страни в процеса. Превръщането на фестивалите в събития, които феновете на „тежката” музика да предпочитат и да искат да посещават, до голяма степен е обусловено от предлагането на качествен конкурентоспособен продукт.

Освен значението на факторите човешки ресурс и финансова стабилност, „устойчивостта на културните фестивали се свързва основно с наличието на развита публика и осезаема обществена подкрепа.”²⁴ Това твърдение се потвърди в хода на цялото изследване. Ефективното проучване на публиката и възможностите, предоставени от промоутърите, тя да се чувства като „съорганизатор”, чието мнение се взима предвид, са важни предпоставки за развитие на ивентите за „тежка” музика у нас.

Съвместната работа на промоутърските агенции с общините, води до утвърждаване на целенасочена концепция за развитие на местната икономика на различни нива. Изграждането на доверие и трайни връзки е от ключово значение за развитието и устойчивостта на фестивалите в България. Трябва да се работи в посока на неутрализиране на политическия фактор и да не се позволява при смяна на управление на дадено населено място да се губят традициите на събитие градено с години, какъвто е случаят „Каварна”. Преодоляването на тези трудности е в основата на изграждане на добри практики за дългосрочното организиране на ивенти.

---

²⁴ Назер, М., Стоева, Н. Иновативните фестивали – за хората, икономиката и умните градове, С. 2017, стр. 19. [онлайн]: <https://move.bg/wp/wp-content/uploads/Proekt-inovativnite-festivali.pdf> [25.01.2021].

Една от възможностите за подобряване на устойчивостта на фестивалите, е **партньорската работа с други организатори** на подобни събития в изследвания жанр в България и чужбина. Обмяната на опит е в основата на изграждане на партньорства и преодоляване на част от проблемите чрез реализиране на срещи между промоутърите и обсъждане на варианти за съвместни проекти.

Чрез **членството в организации**, подпомагащи развитието на фестивалите, промоутърите ще могат да изградят мрежа от връзки за обмен на идеи. Предлаганите обучения ще дадат възможност на мениджърите и техните екипи да подобряват знания и умения си, а различните конкурси са шанс за рекламиране на събитията извън България.

Преодоляването на непредвидени ситуации като пандемията от Covid 19 е предизвикателство за всички фирми, независимо от техните дейности. Огромните загуби, които претърпяват водят до трайни последици и дори фалит. Това е пряко свързано и със съдбата на фестивалите. Стабилното им финансиране, законово уредено в по-дългосрочен план, донякъде ще гарантира тяхното „оцеляване” в условия на криза. Уменията на организаторите да мислят иновативно и да предлагат на публиката алтернативни варианти, докато трае сложната ситуация, също са ключов аспект за съхранението на ивентите.

Фестивалите за „тежка” музика у нас имат потенциал да се превърнат в качествени продукти на високо ниво, ако се работи върху слабите им страни и се създадат устойчиви механизми за тяхното развитие. На първо място това започва от екипа на организаторите, който трябва да има необходимите компетентности за извършване на дейностите, съпътстващи всички етапи на реализация, по начин който да позволява събитията да се случват безпроблемно и да носят удоволствие на посетителите, удовлетворение на промоутърите, икономически просперитет на населените места и положителен обществен ефект.

Основни изводи, препоръки и насоки за бъдещи изследвания

Изводи

Българските фенове, подобно на другите по света, са **силно свързани с любимата музика**. Тя се превръща за тях в начин на живот, в идентификационен маркер, в неизменна част от ежедневието. Чрез нея се създават различни типове отношения – приятелски, любовни, семейни, които оцеляват през годините и разстоянията. Нещо повече, те надхвърлят границите на родното място и страна. Благодарение на напредналите технологии и посещенията на концерти и фестивали, феновете се свързват и запознават с почитатели от цял свят, с които макар различни по раса, образование и квалификация, създават приятелства, основани на любовта към музиката.

„Позитивно или негативно е масовото навлизане на интернет за музиката?“ Този въпрос остава с отворен отговор. След подробен преглед на статии и документи по темата, както и интервюта с разнообразни респонденти, свързани с културата на „тежката“ музика, може да бъде направен извод, че **колкото интернет помага, толкова и пречи**. Условието на конкуренция подтикват изпълнителите да дават всичко от себе си, което е положителен ефект. Разпространението на албумите печели фенове, които биха си купили билет за концерт. Музикантите получат популярност и възможности, които не са имали преди.

От друга страна, „пиратството“ забавя растежа на целия творчески сектор. Води до негативни ефекти върху икономическото развитие на музикалната индустрия чрез нанасянето на финансови щети върху законния маркетинг, законната доставка на културно и творческо съдържание и легитимния бизнес като цяло, поставяйки под въпрос възнаграждението за труда на звукозаписните компании, артисти, автори. Ефективната борба срещу него зависи до голяма степен от правната среда, поради което е необходимо преосмисляне на начините на следене и санкциониране на нарушителите. Липсата на контрол е проблем, решаването на който ще допринесе за превръщането на интернет в „помощник“ на музикантите, а не в техен „враг“.

Развитието на „тежката“ музиката, общността и културата ѝ, води до трансформиране на начините ѝ на „консумация“. През последните години се наблюдава

все по-често **организиране на фестивали с различни мащаби**, обусловени от желанието на почитателите да чуят любимите си групи на живо, да се видят с приятели и да се пренесат в специфичната атмосфера, която събитията създават.

След прегледа, категоризирането и анализа на фестивалите за „тежка” музика в България и тяхната организация, може да бъде направен изводът, че те **не са устойчиви**, което е проблем за тяхното развитие и използването на пълния им потенциал. Работата в посока на преодоляване на трудностите, които промоутърите имат при реализирането на събитията, анализирането на препоръките и критиките на почитателите и задълбочаване на диалога с тях, са важни стъпки в посока на подобряване на ситуацията със специфичните ивенти у нас, повишаването на техния обществен ефект и използването им за развиване на местната икономика на различни нива.

Липсата на устойчивост и дългосрочно планиране предопределя нуждата от проучване на вариантите за придобиване на **знания за организиране на фестивали във формалното и неформалното образование**. Основният извод, до който достигна работата след прегледа на различни бакалавърски и магистърски програми, специализирани курсове и обучения в България и чужбина е, че има много малко приложими специалности за организаторите на мащабни събития за „тежка” музика. Това подчертава нуждата от валидиране на компетентности, придобити чрез неформално и самостоятелно учене, или чрез опит.

Сертифицирането на знанията на промоутърите е основния фактор, който ще помогне за превръщането на фестивалите за „тежка” музика в устойчиви в дългосрочен план ивенти, които да предлагат на почитателите качествен продукт и да се конкурират със световните събития в тази област. Концепцията за валидирането е много добра възможност за развитие и усъвършенстване на придобитите в опита компетентности. Тя има за цел да оцени и направи видими всички знания и умения, които даден индивид е придобил, без значение от какъв произход са и по какъв начин ги е усвоил. Доказването на тази хипотеза в хода на дисертацията е една от силните ѝ страни.

Препоръки

За да се подобри устойчивостта на ивентите за „тежка” музика в България, трябва да се работи в няколко посоки. На първо място трябва **организаторите да обърнат внимание на мнението на публиката** и на музикантите. Решаването на локализираните от хората казуси е единствената възможност за връщане на доверието им и желанието да посещават фестивали в България. Основно, макар и трудно постижимо е да се увеличи броят на специалистите, които работят през цялото време по реализацията и да се търсят хора с профилирани знания и умения, или членовете на екипа да се усъвършенстват.

Преодоляването на проблема с неустойчивостта и липсата на дългосрочно планирани събития, е свързано с **изграждането на регламентирани и прозрачни отношения с общините**, които да са уредени чрез договори за по-дълъг период от време и да са ясно разграничени правата и задълженията на двете заинтересовани страни. От интервютата с представители на общини, в които се случват фестивали за „тежка” музика, пролича че все още регламентирането на отношенията е на ниско ниво. Има хаотичност и неяснота в изясняването на задълженията, които общините имат.

Възможностите за съвместна работа между общините, обмен на идеи и опит за организиране на фестивали, координиране на датите за провеждането им, за да не се получава дублиране, обсъждане на отношения с промоутъри и друга полезна информация, е звено, което към момента е неизползвано. Всички респонденти споделиха, че към днешна дата не работят в екип и не поддържат връзки с други общини. Някои от интервюираните изказаха скептицизъм по отношение на тази възможност с аргумента, че в България всеки „работи за себе си”, но изразиха готовност и желание да се включат в подобна инициатива и я смятат за много полезна и иновативна.

Работата в **партньорство с други организатори** е практика, която в България не е много разпространена, но е важна, защото може да се обменят добри идеи и опит и да се разпределят групите, така че да няма излишно напрежение в преговорите. Работата в мрежа се основава на взаимно доверие и обмен на ресурси. Активното сътрудничество може да доведе до изграждане на концепция за провеждане на фестивали на „тежката” музика у нас.

Сътрудничеството с международни ивенти и техните организатори също е идея, която към момента не се осъществена или обсъждана. Провеждането на срещи или работа в екип между фирмите, реализиращи събития тук и в чужбина, ще даде възможност за запознаване с различен опит и среда, както и обмен на идеи за групи и опознаване на публики. Всички фестивали, които влизат в полето на изследване са с международна посещаемост и е важно промоутърите да са наясно с желанията на аудиторията, идваща от чужбина.

Подценявана от организаторите, особено тези на големи фестивали, е **работата със специализираните медии** за „тежка” музика. Повечето наблягат на отношенията и рекламата в неспециализираните, известни медии в страната – телевизии, радиа и електронни медии. Рекламата в сайтовете и единственото предаване, посветено на жанра, е ключова за успеха на промотирането, защото това са каналите, които феновете следят, някои от тях не само не гледат телевизия, но и са противници на официалните медии в страната, което прави рекламите там неефективни. Използването на специализираните сайтове като ресурс има ползи, защото повечето от тях работят без заплащане, за разлика от телевизиите и радиата например, където рекламата е много скъпа. От друга страна е възможност за връзка с публиката, проучване на мнението ѝ, критики за минали събития, нагласи и желания. Това ще улесни работата на организаторите свързана с изграждането на стратегия за подобряване на следващите издания на база препоръките на посетителите, които са потребители на продукта.

Един от основните проблеми на ивентите в България е липсата на изградени **механизми за наблюдение и контрол** върху фестивалите, което е важно за развитието и устойчивостта им, с оглед възможностите за бъдещи партньорства и източници на приходи. Изработването на система за оценка и мониторинг ще спомогне за това. Създаването на база данни даваща актуална статистическа информация и регистър на фестивалите, ще бъде от полза, както на общините, така и на организаторите, които ще могат да проследяват публиките, конкурентните събития и актуалните цени.

За да се избегнат казуси с реализирането на фестивали като случая „Каварна” например и да се стимулира бъдещото им развитие, е препоръчително да вземат **участие в различни организации**, които подпомагат подобни ивенти. Такива са, както

Европейската фестивална асоциация, така и Българската фестивална асоциация, която е пълноправен неин член²⁵.

За подобряване на качеството на фестивалите за „тежка” музика е необходимо организаторите да развиват и сертифицират знанията и уменията, които са придобили чрез опит. В този смисъл възможностите за обучение, участие в програми и курсове и валидиране на компетентностите, формирани извън учебна среда са ключови за развитието на фестивали със специфична целева група, каквито са разглежданите ивенти.

Бъдещи насоки

Количеството на изследванията в България, посветени на специализирани фестивали, ориентирани към конкретен жанр, е много малко, което контрастира с популярността им през последните години. В този смисъл, би могло да се обърне **по-голямо внимание на мащабните събития** и спецификите на тяхното реализиране, с оглед на ползите от провеждането им, които се наблюдават на различни равнища. Това ще даде възможност за преодоляване на проблемите, които възпрепятстват дългосрочното случване на ивентите, изграждане на единна концепция за организиране на фестивали за „тежка” музика у нас и засилване на техния обществен ефект.

---

²⁵The European Festivals Association , Associated Members, [онлайн]: <http://www.efa-aef.eu/en/festivals/members/profile/1094/Bulgarian%20Festivals%20Association/> [25.01.2021].

Приноси на дисертационния труд

Макар да има проучвания върху фестивалите в България повечето от тях са повърхностни. Това е пречка за създаване на регистри, дългосрочно планиране на работата и развитие на трайни социални и икономически ефекти, както и извеждане на общи характеристики или обособяване на характерни проблеми. В повечето случаи изследванията са фокусирани върху конкретни събития. Няма проучвания на фестивалите в жанра, който работата разглежда или в по-широк контекст – проучване на профилираните музикални ивенти. В този смисъл **дисертационният труд разглежда тема, която досега не е била предмет на цялостно научно изследване** в България. За пръв път е проведено проучване на ролята и значение на фестивалите за „тежка” музика, както и на необходимите компетентности за тяхното организиране.

От гледна точка на приноса към изследванията на фестивалите в България, дисертацията предлага иновативен поглед на интерпретиране на профилирани събития, ориентирани към конкретно изкуство и музикален жанр. Тя измества фокуса от ивентите сами по себе си като поставя в центъра промоутърите и възможностите за валидиране на знания и умения с цел подобряване на ефективността на работата им.

От друга страна **дефинира общността, обединена от „тежката” музика** и актуалното състояние на събитията свързани с нея в България. Разработена е типология на различните видове фестивали в жанра и са открити спецификите на тяхната организация и основните им проблеми към днешна дата, както и варианти за тяхното решаване, които могат да послужат като основа, на която да се надградят възможности за засилване на обществения им ефект и подобряване на устойчивостта им.

Анализирането на процеса на организиране на фестивалите и сравняването им с европейските такива в изследвания жанр, дава възможност за **поставянето на българските ивенти в световен контекст** и открояването на тези, които имат възможности и потенциал за бъдещо развитие.

Посредством проучването на конкретен случай (**case study**) е анализирано участието на общините в процеса на реализация и са открити спецификите на различните отношения на промоутърите с другите заинтересовани страни.

От гледна точка на проблематизиране на съвременни тенденции в сектора на организиране на събития, работата допринася за очертаването на **вариантите за валидиране на знания и умения** за реализиране на фестивали за „тежка” музика. Изследвана е правната инфраструктура, свързана с концепцията за валидиране в България и Европа и действащото законодателство в контекста на възможностите за оценяване и сертифициране на компетентности, придобити извън учебна среда от различни организации, участващи в процедурите.

Възможно е прилагането на постигнатите резултати и направените изводи в хода на изследването към организирането на фестивали свързани с други музикални жанрове. Както стана ясно, повечето от агенции, реализиращи събития за „тежка” музика, организират и такива, свързани с други стилове, което обуславя използването на резултатите в различен контекст. Това ще подпомогне създаването на отношения между промоутърите и общините, на чиято територия се случват ивентите и изграждане на мрежа от връзки, в рамките на която да се обменят опит и добри практики. Изготвянето на концепция за развитието на фестивалите у нас, използването им като инструмент за сплотяване на общности обединявани от музикален жанр и развитие на икономиката и туризма на различни нива, е в основата на утвърждаването на България като притегателна дестинация, предлагаща разнообразни конкурентоспособни продукти.

Цитирана литература в автореферата

1. Brown, A. Heavy Metal and Subcultural Theory: A Paradigmatic Case of Neglect? IN: The Post-subcultures Reader, Berg, 2003.
2. Дичев, И. Празникът като медия, В: Сп. Българска Етнология (съст. Колева, Д., Троева, Е.), год. XLIV 2018, кн. 2, тема на броя „Новата празничност”, стр. 167-177.
3. Кабаков, И. Правна инфраструктура на професионалното развитие в областта на културното наследство. В: Законодателство и професионално развитие в областта на културното наследство (съст. Кабаков, И.), Университетско издателство „Св. Климент Охридски”, С., 2020, с. 63-115.
4. Кутин, Л. Българските фестивали Категории и системи за оценка, Авангард прима, С., 2014.
5. Кутин, Л. Фестивалите в България – контекст, проблеми, перспективи, В., 2014.
6. Кутин, Л. Фестивалът като феномен на художествената култура, В., 2004.
7. Министерство на икономиката и енергетиката, Стратегия за устойчиво развитие на туризма в България 2014-2030, С., 2014.
8. Спасов, О. Амбивалентните нови медии: гражданинът в центъра на публичността?, В: Нови медии – нови мобилизации, Институт отворено общество, С., 2011.
9. Definition of copyright in English IN: Oxford dictionaries, [онлайн]: <https://en.oxforddictionaries.com/definition/copyright> [25.01.2021].
10. Българската Асоциация на Музикалните Продуценти, Музикално пиратство, [онлайн]: <http://www.bamp-bg.org/index.php/bg/pages/muzikalno-piratstvo> [25.01.2021].
11. Вълчев, Р., Пилаваки, А, Черна, Л. Въведение в неформалното образование, С., 2009. [онлайн]: <http://www.openedubg.com/images/sampledData/BG/resursi/11.pdf> [25.01.2021].
12. Върбанова, С. Неформално и формално образование – ефекти на свързаността, 2018. [онлайн]: https://azbuki.bg/wp-content/uploads/2018/02/azbuki.bg_dmdocuments_Pedagogy_01_18_SilviaVarbanova.pdf [25.01.2021].
13. Георгиева, В., Колева, Д. Младежките субкултури – Що е то?, Семинар бг, бр. 3, 2010. [онлайн]: <http://seminar-bg.eu/spisanie-seminar-bg/broy3/item/274-mladejki-subkulturi-sh-to.html> [25.01.2021].

14. Желязкова, Т. Многообразието на информалното образование, [онлайн]: <http://www.tksi.org/SUB/papers/2-2/2-2-15.pdf> [25.01.2021].
15. Закон за авторското право и сродните му права, в сила от 01.08.1993, последно обнародван 13.12.2019. [онлайн]: <https://www.lex.bg/en/laws/ldoc/2133094401> [25.01.2021].
16. Закон за професионално образование и обучение, в сила от 30.07.1999, последно обнародван 13.03.2020. [онлайн]: https://www.navet.government.bg/bg/media/ZAKON-ZA-PROFESIONALNOTO-OBRAZOVANIE-I-OBUCHEENIE_35.pdf [25.01.2021].
17. Кутин, Л. Национална стратегия за развитие на изкуствата, културното, наследство, културните и творчески индустрии и културен туризъм в България, Работна група „Фестивали”, 2013. [онлайн]: <http://lykutin.blogspot.bg/2012/02/blog-post.html> [25.01.2021].
18. Кутин, Л. Светът на фестивалите. Теория и практика на художествените празници, В: Е- списание Дзяло, брой 11, 2018. [онлайн]: http://www.abcdar.com/magazine/XI/Kutin_1314-9067_XI.pdf [25.01.2021].
19. Назер, М., Стоева, Н. Иновативните фестивали – за хората, икономиката и умните градове, С. 2017. [онлайн]: <https://move.bg/wp/wp-content/uploads/Proekt-inovativnite-festivali.pdf> [25.01.2021].
20. Официален вестник на Европейския съюз, Препоръка на съвета относно валидирането на неформалното и самостоятелното учене, 2012. [онлайн]: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2012:398:0001:0005:BG:PDF> [25.01.2021].
21. Пайташева, К. Аз съм хейтърче, „обичам”...или що е то *хейтър* субкултурата? В: Fashion Lifestyle Magazine, 2009. [онлайн]: http://www.fashion-lifestyle.bg/subculture_broi_22 [25.01.2021].
22. Проект Нова възможност за моето бъдеще, Наръчник за валидиране на професионална квалификация, придобита чрез неформално и самостоятелно учене, С., 2014. [онлайн]: https://www.navet.government.bg/bg/media/Narachnik_validirane1.pdf [25.01.2021].

Публикации по темата

1. Чоевска, И. Графити фестивалите в София. В: Графитите в София, Университетско издателство „Св. Климент Охридски”, С., 2019, стр. 65-76.
2. Чоевска, И. Фестивалите за „тежка” музика между почитателите и местната общност: случаят „Каварна”. В:Сп. Българска Етнология (съст. Колева, Д., Троева, Е.), год. XLIV 2018, кн.3, тема на броя „Новата празничност”, стр. 346-361.